

DIYANET İŞLERİ REİSLİĞİ

1960
Yılı

AHİDLERİN YERİNE GETİRİLMESİ

Prof. MUHAMMED TAYYİB OKIÇ

Yalan söylemek, bir sözü, va'd veya ahdi yerine getirmemek, İslâmiyette en büyük suçlardan (kebâir) ve münafıklık alâmetlerinden sayılır. Hazret-i Peygamber, bir vesile ile, nifak alâmetlerinden bahsederlerken, yalan söylemek, *va'di yerine getirmemek*, *ahdi bozmak* ve muhasamada doğruluktan çıkmış bulunmak gibi sıfatları münafıklıktan addetmişlerdir.¹ Kur'ân-ı Kerimde ise, taahhüdüne sadık kalan bir kimse "birr" (بر) sahibi olanlar arasına idhal edilmiştir (والموفون بعهدهم اذا عاهدوا)². İslâm akidesini, ibadetlerini ve ahlâkını bir araya toplayan bu veciz âyet-i kerimenin tam nassı şöyledir:

« ليس البر ان تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب ولكن البر من آمن بالله واليوم الآخر والملائكة والكتاب والنبيين وآتى المال على حبه ذوى القربى واليتامى والمساكين وابن السبيل والسائلين وفى الرقاب واقام الصلوة وآتى الزكوة والموفون بعهدهم اذا عاهدوا والصابرين فى البأساء والضراء وحين البأس اولئك الذين صدقوا واولئك هم المتقون »

“İyilik, birr, yüzlerinizi şark ve garb taraflarına döndürmek [ten ibaret] değildir. Velâkin iyilik [sahibi o kimsedir ki] Allah'a, Son güne, Meleklerle, Kitaba ve Peygamberlere inanır; malını, Allah sevgisi için, yakınlarına, öksüzlere, yoksullara, yolda kalmış olanlara, dilenenlere ve esirlere [azad edilmeleri için] verir; namazını eda eder; zekâtını öder; taahhüd ettikten sonra ahidlerini yerine getirenlerle fakirlik [ile can ve mal kaybı], hastalık ve harp meşakkatlerine sabredenler, [işte] gerçek sadık ve [hakikî] müttaki bunlardır.”

Görülüyor ki, bu âyet-i kerimede sıralanan İslâm prensipleri öyle büyük bir ehemmiyet arz ediyor ki, bunların her biri ayrı birer etüd mevzuunu teşkil edebilir. *İmanın*, zikri geçen, *beş aslı* (Allah'a, Kıyamet gününe, Meleklerle, Kitaba, Peygamberlere inanmak), *malın altı yerde infakı* (yakınlara, öksüzlere, yoksullara, yolda kalmış olanlara, dilenenlere, eşaretten kurtarılanlara maddeten yardım etmek), Allah'a karşı olan en büyük ve en mühim

«اربع خلال من كن فيه كان منافقاً خالصاً: من اذا حدث كذب واذا وعد اخلف واذا عاهد غدر واذا خاصم فجر. ومن كانت فيه خصلة منهن، كانت فيه خصلة من النفاق حتى يدعها.»

(Al-Buḥārī, al-Cāmi'u's-Şāḥih, İstanbul, 1315 (IV, 69); Muslim, al-Cāmi'u's-Şāḥih, al-Ḳāhira 1374/1955 (naşru Muḥammad Fu'ād 'Abdi'l-Bāḳi), (I,78); Abū Dāwūd, as-Sunan (naşru Muḥammad Muḫyi'd-dīn 'Abdi'l-Ḥamīd), al-Ḳāhira 1354/1935 (IV,221)

² Sūratu'l-Baḳara (II, 177)

ibadet vecibesi, namaz ve dinî vergi (zekât müessesesinin dinî ve bilhassa içtimâî ehemmiyeti o kadar büyüktür ki, ehemmiyeti üzerinde fazla ısrar etmeye lüzum yoktur), *üç çeşid ahidlere riayet edilmesi* (dinî, maddî, askerî-siyasî), üç nevi güçlülere sabr edilmesi (fakirlik, hastalık ile can ve mal kaybı ve harp meşakkatları) hususunda metanet ve sadakat gösterenler, bütün bu vecibeleri îfa etmek hususunda nefsinî disipline edebilenler, Allah nezdinde hakikî "birr" sahibi, sadık ve muttaki addedilirler.¹

Bu âyet-i kerime, kıblenin Beytü'l-Mağdis'ten al-Mascidu'l-Harâm'a tahvili üzerine, ehl-i kitab tarafından vaki olan itirazlar vesilesiyle nazil olmuştur.²

Gerçekten bir kulu Hak Tealâ'ya yaklaştıracak şey, iman ve ahlâk sahasında gösterdiği iyiliklerdir (birr). Hakikî iyiliklerin başında iman gelir. İmandan sonra, imanın icap ettirdiği hayırlı işler yer alır (al-'amalu's-şâlih). Hayırlı işlerin başında gelenler ise, maddî fedakârlıklardır. Maddî yardıma gelince, buna en müstahak fakir akrabadır, sonra öksüzler, yoksullar, ihtiyaçta bulunan yolcu, misafirler ve nihayet İslâmiyetin mühim bir prensibi olan esirleri hürriyete kavuşturmak gayesiyle yapılacak malî yardım gelir. Bunu takiben kulun Allah'a karşı olan dinî vecibelerinin en mükemmel bir şekilde yapılması yer alır: Namaz ve Zekât.

Nihayet "birr" in ahlâkî ve içtimâî kadrosuna giren şeyler, taahhüdlere karşı vefâkârlık; mihnet ve meşakkatlara karşı sabır ve metanettir. Fakirlik (al-ba'sâ'), hastalık, can ve mal gaybı (ad-đarrâ') ve harb meşakkatları (al-ba's) maddî ve manevî güçlüklerin en ağırlarından oldukları için, daha hafif olanlara karşı daha da kolay sabredilebilir.³ Bu son iki sıfat, bir mü'minin ahlâkî durumunu en iyi bir şekilde göstermektedir. Harp meşakkatleri hakikaten en ağır güçlüklerden biridir. Bir mü'min, bu gibi ahvalde, hem dinî hem ahlâkî kuvvetini gösterebilecek durumdadır. Vakıa, Müslümanlık sulh sever bir dindir. Bir hadis-i şerif, harbi temenni etme-

¹ Tafsîru'l-Manâr, Mısr 1350, at-Tab'atu't-tâniya (II, 122). -Bu âyet-i kerimenin tefsiri için bakınız keza: Maḥmūd ibn 'Umar az-Zamaḥşarî, al-Kaṣṣâf 'an ḥakā'ikiṭ-Tanzîl wa 'Uyūnu'l-Akâwîl fî wucūhi't-Ta'wîl (Taḥkîku Muṣṭafâ Ḥusayn Aḥmad), al-Ḳāhira 1373/1953 (I, 163-166); Muḥammad ibn Carîr at-Tabarî, Cāmi'u'l-Bayân fî Tafsîri'l-Ḳur'ân (Taḥkîku Maḥmūd Muḥammad Şâkir- Aḥmad Muḥammad Şâkir), al-Ḳāhira 1374 (III, 336-356); İsmâ'îl ibn Kaṭîr al-Ḳuraşî, Tafsîru'l-Ḳur'âni'l-'Azîm, al-Ḳāhira 1376/1956 (I, 207-209); 'Abdullah ibn 'Umar al-Bayḍâwî, Anwâru't-Tanzîl wa asrâru't-Ta'wîl, al-Ḳāhira 1329 (I, 36); Abū Zakariyyâ Yaḥyâ ibn Ziyâd al-Farrâ', Ma'âni'l-Ḳur'ân, Taḥkîku Aḥmad Yûsuf Nacâtî-Muḥammad 'Alî Naccâr, al-Ḳāhira 1374/1955 (I, 103-108).

² Tafsîru'l-Manâr (II, 109-110).

³ Tafsîru'l-Manâr (II, 110-122).

mekliğimizi emreder. Fakat harp kaçınılmaz bir hale geldi mi, veya te-cavüze uğradık mı, artık onun meşakkatlerine metanetle ve kahramanca sabretmeliyiz (لا تمنوا لقاء العدو فإذا لقيتموه فاصبروا).¹

(Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyiniz, fakat [zarurî olarak] onunla karşı-laşınca, sabrediniz). Harp cephesinde sabretmeyip cepheden kaçan bir kimse büyük günah (kabâir) işlemiş demektir. Kur'ân-ı Kerim bunu sarahaten yasak eder: (يا ايها الذين آمنوا اذا لقيتم الذين كفروا زحفاً فلا تولوهم الادبار)² (Ey iman edenler, kâfirlerle harpte karşılaştığınız zaman onlara arka çevirmeyiniz). Hadis-i şerifde, en büyük günahlar arasında harp cephesinden kaçmak günahı tasnif edilmiştir (التولى يوم الزحف).³

Verilen söze yani ahde sadık kalınması, dünya kanunlarının cezaları korkusundan ileri gelirse, hakikî "birr" sayılamaz. Bunun içten gelen bir manevî kuvvetten çıkması lâzım gelir. Allah korkusu, beşerî kanunlar korkusuna tekaddüm etmelidir.

Yukarıda zikredilen âyet-i kerimeden anlaşıldığı gibi, ahlâkî anlamdaki "birr" in başında ahidlere sadakat göstermek yer alır.⁴ Verilen söz, ye-min, va'd, randevu, taahhüd ve buna benzer sair işlerde görülen kusurlar, ahde sadakatsızlık sayılır. Keza iki gurub, iki millet veya iki devlet arasında akdedilen anlaşma, mütareke, musalâha ve diğer ahidlerin yerine getiril-memesi, çok defalar büyük maddî ve manevî zararlara sebebiyet ve ahdi bozan tarafın siyasî ahlâkı hakkında kötü bir not vermektedir. Hakikî mü'minler, bu gibi hareketlerden sakınmalıdırlar. Zira bir anlaş-ma, bir ahid, mü'minleri o kadar bağlıyor ki, sözleşme müddetince ona sadık kalmasını icab ettiriyor. Aksi takdirde cezayı müstelzim bir suç işlen-miş oluyor. Ancak sözleşen taraflardan biri, bu sözleşmeyi nakzettiği tak-tirde, diğer taraf da bu sözleşmeyi münfesihih addedebilir.

Ahidler hususunda İslâm şeriati, din farkını gözetmiyor. Bir müslime karşı olduğu gibi bir gayr-ı müslime, hattâ müşrike karşı olan taahhüd

¹ Al-Buḥārī, al-Cāmi'u's-Şāḥih, İstanbul 1315 (IV,9,24); Muslim, al-Cāmi'u's-Şāḥih, al-Ḳāhira, 1375/1955 (III, 1362); Abū Dāwūd, as-Sunan, al-Ḳāhira 1354/1930 (III, 42).

² Sūratu'l-Anfāl (VIII, 15)-Bu âyet-i kerimenin tefsiri için bakınız: az-Zamaḥşarī (II,161); al-Bayḍāwī (s. 236); İbn Kaṭīr (II, 293-295).

³ Al-Buḥārī (III, 195, VIII, 23-24); Muslim (I,92); Abu Dāwūd (III, 46, 115); at-Tirmidī, as-Sunan, bi şarḥi -Abī Bakr ibni'l-'Arabī al-Mālikī, al-Ḳāhira 1353/1934 (X, 193 -194); an-Nasā'ī, as-Sunan, al-Ḳāhira 1348/1930 (VI, 257, VII, 111).

⁴ Şunu da belirtmek icab ediyor ki, bütün akidler "ahd" mânasına gelir ve aynı hükme tabidir. Şu kadar var ki, bu gibi ahidler, nâmeşru (ma'siyet) bir karakteri taşıyamaz.

yerine getirilmelidir. Harp hukukuna dair bu prensip üzerinde Kur'ân-ı Kerim ısrar etmektedir: “Kâfir olanlara acıklı azabı müjdele; muahede yaptığınız ve sonra [taahhüde] bir şey eksiltmeyen, aleyhinize kimseye yardım etmiyen müşrikler, bundan hariçtir. Onlara karşı ahde -müddetin sonuna kadar- tam riayet gösteriniz. Allah müttakileri sever.”
 (... وبشر الذين كفروا بعذاب أليم * الا الذين عاهدتم من المشركين ثم لم ينقصوكم شيئاً ولم يظاهروا عليكم احداً فآتموا اليهم عهدهم الى مدتهم ان الله يحب المتقين)¹

Allah nezdinde, yer yüzünde yürüyen canlıların en kötüsü o kimseler ki küfr ederler -onlar imana gelmezler-; o kimseler ki onlarla muahede yaparsın, sonra her defasında ahidlerini bozarlar ve bundan sakınmazlar. (ان شر الدواب عند الله الذين كفروا فهم لا يؤمنون * الذين عاهدت منهم ثم ينقضون عهدهم في كل مرة وهم لا يتقون)²

Fakat emanete ve ahidlerine riayet edenleri, Kur'ân-ı Kerim felâhla tebşir eder (قد افلح المؤمنون *... والذين هم لاماناتهم وعهدهم راعون)³.

Hakikat şudur ki, ahd edenler, büyük bir mesuliyet altına girerler. Dolayısıyla bu mesuliyetten kurtulmak için yegâne çare, ahdi yerine getirmektir. Kur'ân-ı Kerim bunu sarahaten bize emir buyurmuştur.

(واوفوا بالعهد، ان العهد كان مسؤولاً)⁴

Ahdi bozanı, Hazret-i Peygamber tehdit etmiştir. ‘Abdullâh İbn Mas‘ūd ile Anas İbn Mâlik’in rivayet ettikleri bir hadise göre, ahde sadık kalmayan, Kıyamet gününde öyle bir şekilde damgalanacaktır ki, onu herkes tanıyabilecektir (لكل غادرٍ لواء يوم القيامة [قال احدهما] ينصب [وقال الآخر] يرى يوم القيامة، يعرف به)⁵.

Bir muahedeye bağlı bulunulduğu müddetçe, muahedi öldürmek de yasaktır (لا يقتل مؤمن بكافرٍ ولا ذو عهد في عهده)⁶.

¹ Sûratu't-Tawba (IX, 3-4). Bu âyet-i kerimenin tefsiri için bakınız: az-Zamahşarî (II, 191-193); al-Baydâwî (s. 247); İbn Kaţîr (II, 332-335).

² Sûratu'l-Anfâl (VIII, 56). Bu kâfirlerle, müteaddid defalar müslümanlarla muahede yapıp, sonraları muahedeyi bozan Yahudiler kastedilmektedir. Bakınız: Tafsîru'l-Manâr (X, 48); az-Zamahşarî (II, 179-180); al-Baydâwî (s. 243); İbn Kaţîr (II, 320).

³ Sûratu'l-Mu'minîn (XXIII, 8). Bu âyet-i kerimenin tefsiri için bakınız: az-Zamahşarî (III, 1339); al-Baydâwî (s. 451); İbn Kaţîr (III, 237-240). -Keza Sûratu'l-Ma'aric (LXX, 32). Bu âyet-i kerimenin tefsiri için bakınız keza: az-Zamahşarî (IV, 490-491); al-Baydâwî (s. 760); İbn Kaţîr (IV, 421-422).

⁴ Sûratu'l-İsrâ' (XVII,34). Bu âyet-i kerimenin tefsiri için bakınız: az-Zamahşarî (II, 518-519); al-Baydâwî (s. 375); İbn Kaţîr (III, 390).

⁵ al-Buhârî, al-Câmi'u's-Şahîh (IV, 72); Abû Dâwûd, as-Sunan (III, 82); Aḥmad İbn Ḥanbal, al-Musnad, al-Ḳâhira 1313 (II, 116, 126, III, 35).

⁶ Abû Dâwûd, as-Sunan (III, 81).

Böyle bir suçu irtikâb eden bir mü'minin, cennet'ten mahrum olacağını Hazret-i Peygamber ihtar buyurmuştur (من قتل معاهداً في غير كنهه، حرم الله عليه الجنة)¹

Bizanslılarla akdedilen bir sulhun hitamına yakın Muaviye, hazırlanıp ahdin inkizasında hemen hücumla geçebilmesi için daha evvel hududu aşmış bulunuyordu. Fakat o anda, at üzerinde, sahabîlerden Amr Ibn 'Anbasa karşısına gelip:

« الله اكبر الله اكبر ، وفاء ، لا غدر » (Allāhu Akbar, Allāhu Akbar, ahde vefa göster, sakın onu bozma) diye bağırıp, Hazret-i Peygamber'den duyduğu ve ahid müddetinin hitamından evvel böyle bir harekette bulunulmaması icab ettiğine dair bir hadisi [فلا يحلن]² nakletmekle, Muaviye'yi geri döndürmüştür. İslâm kumandanları mezkûr islâm prensibine uyararak düşmanlara verilen söze -öteki taraf ahdini bozmadığı takdirde- daima sadık kalmışlardır.

Bazı Hristiyan tarihçileri³, İstanbul ve Bosna-Hersek fâtihi Sultan ikinci Mehmed'e, ahde riayet etmemek hususunda hücum etmişlerdir. Halbuki son Bosna kralı Styepan Tomaşeviç harac hususunda verdiği taahhüde sadık kalmamış olmasıyla, Bosna fütuhatına girişilmesine sebebiyet vermiştir (1463). Fakat Mahmud Paşa, Fatih'e danışmadan, Klyuç kalesi muhasarasında krala, teslim olmak şartıyla, hayatını garanti etmek gafletinde bulunmuştur. Fatih ise, Mahmud Paşa'nın bu hareketini hiç de tasvip etmemiş, maiyetinde bulunan ve "Muşannifek" adıyla tanınan büyük âlim 'Alî al-Bistâmi'ye bu hususta istiftada bulunmuştu. Bu meşhur fakih: « لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين »⁴ ([akıllı] mü'min bir delikten [çıkan bir yılan tarafından] iki defa sokulmaz) hadis-i şerifine istinaden, kralın idamına fetva vermiş ve bu fetva üzerine kral da îdam edilmiştir.⁵ Bu fetva Yaytse (Yayçe) kalesi kapısının üstündeki bir taş levhaya hak edilmiştir.⁶

¹ Abū Dāwūd, as-Sunan (III, 83). Bakınız keza: al-Buḥārī, al-Cāmi'u's-Şaḥīḥ (IV,65):

« من قتل معاهداً ، لم يرح رائحة الجنة . وان ريحها يوجد من مسيرة اربعين عاماً »

² Abū Dāwūd, as-Sunan (III, 83); at-Tirmidī, as-Sunan (VII, 76): «من كان بينه وبين قوم عهد ، فلا يحلن عهداً ولا يشدنه حتى يمضي امده او ينبذ اليهم على سواء.»

³ Meselâ: Dr. Vladimir Ćorović, Bosna i Hercegovina, Beograd 1925, s. 60.

⁴ Al-Buḥārī, al-Cāmi'u's-Şaḥīḥ (VII, 103); Muslim, al-Cāmi'u's-Şaḥīḥ (IV, 2295); Abū Dāwūd, as-Sunan (IV, 266); Ibn Māca, as-Sunan, Naşru Muḥammad Fu'ād 'Abdi'l Bākī, al-Ķāhira 1373/1953 (II, 1318).

⁵ Dr. Safvet Beg Bašagić, Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1900, s. 17.

⁶ Aynı eser, s. 17.

Gerçekten hem Mahmud Paşa hem de Fatih, yüksek devlet menfaatlerini düşünerek böylece -birbirine zıd- hareket etmişlerdi. Mahmud Paşa bu garanti ile savaşları kayıpsız durdurmuş, Bosna'nın istilâsını sağlamıştı. Zira kral, bu söz üzerine, bütün kalelerin teslim edilmesini emretmişti. Fatih ise, sözünde durmayan ve zulümleriyle Bosna'nın Bogumil dinine mensub asıl ahalisinin nefretini üzerine toplayan bir kralın tekrar ihanet etmeyeceğinden emin olmadığı için ihanetinin bağışlanmasına taraftar değildi. Fakat bütün bunlara rağmen yine de böyle nazik ve büyük bir dinî mesuliyeti icab ettiren bir meselede şahsî iradesiyle hareket etmemiş, büyük din alimlerine danışmak ve meşhur bir fakihin fetvasını celbetmek suretiyle -vê belki de üzümlere- böyle bir harekete tevessül etmiştir.

Türk arşivlerindeki tarihî vesikalar arasında, bilhassa Bosna serhaddindeki kumandanlara, mevcut sulh hükümlerine riayet edilmesi hususunda verilen birçok emirler, ahidlerin yerine getirilmesi mevzuunda ne kadar titiz davranıldığını açıkça göstermektedir. Bilâkis, karşı tarafın sık sık muahedelere aykırı hareketlerde bulduklarına dair misaller çoktur. Bu nevi misallerin, Hazret-i Peygamberin devrinden (meselâ müşrik ve Yahudilerle olan muahedeler) tâ zamanımıza kadar devam edegeldiği malûmdur. Bununla beraber, Müslümanlar, bu husustaki Hak Taalâ'nın ve Hazret-i Peygamber'in emirlerine itaat etmeye daima gayret etmişlerdir.

